

Pirityi Sándor

Nyugat-Európa: atom-triumvirátus az idők végezetéig?

A szerző az atomfegyverek fejlesztésével, elhelyezésével kapcsolatos globális problémák keretében, az európai USA nukleáris jelenléttel összefüggésben, amerikai vezető politikusok atomleszerelési érveléseire utalva, Európa komplex atompolitikáját mutatja be. Az alább közölt cikkben az amerikai atomfegyverek európai jelenlétének politikai és katonai célszerűségéről valott nézetekből kiindulva az angol–francia atompotenciállal kapcsolatos fejleményeket és véleményeket foglalja össze.¹

Amikor az egyiptomi Mohamed al-Baradei, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség főigazgatója 2005. december 10-én Oslóban átvette a Béke Nobel-díjat, beszédében egyértelművé tette: az atomfegyvert az egész világon be kell tiltani ugyanúgy, mint a népirtást vagy rabszolgaságot. „A világon 27 ezer atom-robbanótöltet van, és ez 27 ezerrel több, mint amennyit el lehet viselni.” – mondotta.

Heming Riecke 2007-ben Baden-Badenben megjelent és a NATO átalakulásával foglalkozó könyvében az atomfegyvernek tulajdonított hét funkciót sorolt fel. Szerinte az atomfegyver visszatarthatja a potenciális támadót saját atomfegyverének alkalmazásától, szavatolhatja az ilyen fegyverrel nem rendelkező szövetséges vagy szövetségesek biztonságát, elrettentheti a saját terület elleni tényleges fenyegetést, oltalmazhatja a létérdekeket a szilárd szövetségi struktúrákon kívül is; az atomfegyver birtoklása szélesíti egy adott ország politikai és katonai döntési lehetőségeinek skáláját, óv a külső szankciókkal szemben, az atomfegyverrel nem rendelkező országnak tett „biztonsági ígéretet” elejét vehetik az atomfegyverek továbbterjedésének. A hetedik funkciót a szerző abban jelölte meg, hogy az atomhatalmi státusz lényegesen megváltoztathatja egy ország nemzetközi súlyát, növelheti tekintélyét.

A „nukleáris publicisztika” tudatja olvasóival, hogy a világ összes atomfegyverének együttes hatóereje 5000 megatonna, vagyis egy tonna hagyományos robbanó-

1 A szerző a Hadtudomány 2007. évi 3. számában Európa, mint transzatlanti hídfő című cikkében, a téma előzményeként, Közép-Európa, illetve kontinensünk atomfegyver-mentesítésének problémájára utalva, az amerikai atomfegyverek európai jelenlétével kapcsolatos német, NATO és orosz véleményeket mutatta be.

anyag „esik” a Föld minden lakosára, ami tökéletesen elég a civilizáció teljes elpusztításához. De nem kerülheti el a figyelmet egy olyan utalás sem, hogy a NATO-nak ma 26 tagállama van. Ezek közül tíz olyan ország, amely „egykori ellenségként” a támadó NATO-fegyverek – atomfegyverek – célpontjául szolgált.

De az a hír sem kerülte el a közvélemény figyelmét, hogy 2006 februárjában az osztrák védelmi miniszter „bizalomvesztés” miatt leváltotta tisztségéből egyik osztályvezetőjét, mert a bécsi News hasábjain kifejtette, hogy Európának atombombára van szüksége, amelyet adott esetben be is kell vetni. „Az Európai Uniónak szüksége van a nukleáris elrettentésre, amely csak akkor működik, ha az atombombát komoly esetben be is akarják vetni” – volt olvasható a cikkben, amely hangsúlyozta, hogy mivel a jövőben számolni kell az atomháború veszélyével, Európának erre válasszal kell rendelkeznie.

A probléma ilyen ellentmondásossága közismert és Európa atomfegyver-mentesítésének elmaradását, külön a Nyugat-Európában kitüntetett katonai szerepet betöltő nagyhatalmak atomstratégiáját mindezek tekintetbevételével kell vizsgálódás tárgyává tenni egy olyan világban, amelyben hol egy új atomhatalom jelentkezik, hol egy új atomfegyvermentes övezet folyomodik nemzetközi elismertséget.

Ma, amikor egy globalizált világban feledkezett és konfliktusgócokban szétszóródott Egyesült Államok, az atomeszközeivel atlanti mélyvizekbe kényszerült Anglia és a „force de frappe” gyógyíthatatlan bűvöletében élő Franciaország alkotja Európa nyugati felének atom-hármasát, béke- és konfliktuskutatók szerint elvárható lenne, egyben a bölcs, ámbár kései „euró-kijózanodás” jele, hogy valaki új lelket lehel a fél évszázada meghirdetett Rapacki-tervbe, az atomfegyvermentes Európa távlatát felvillantó lengyel kezdeményezésbe, sőt, hogy netán valamelyik amerikai vagy az új orosz elnökjelölt zászlajára tűzi – akár az Európai Unió helyett is – a kontinens denuklearizálásának eszméjét. Ilyen nagyvonalúságnak egyelőre semmi jele. Immár Közép-Ázsia is megelőzte Európát és mint erre zárszóban még visszatérünk, számos térséghez, Latin-Amerikához, Afrikához s más régiókhoz hasonlóan atomfegyver-mentességet fogadott.

Úgy tűnik, Európában meglehetősen közöny van a kontinensen megbúvó atomfegyverek iránt. Az öt „hagyományos”, ha tetszik „deklarált” atomhatalom bűvkörében tovább él a mondás: „A bombával együtt kell élni.” Az „atom” az önvédelem eszköze és így kell elfogadni. Úgy tűnik azonban, hogy akadnak kivételek.

Jó egy évvel ezelőtt a német Bundestagban vitát kellett tartani a szövetségi köztársaságban raktározott amerikai atomfegyverekről. A vitát megelőző országos közvéleménykutatás szerint a lakosság 76 százaléka foglalt állást az amerikai atombombák és atomlőszerek „hazaköltöztetése” mellett. Ismét közüggé vált, hogy „előretolt telepítésű” atomfegyverek vannak Németország mellett Belgiumban, Hollandiában, Olaszországban, Nagy-Britanniában és Törökországban titkos „együttműködési programok” alapján, amelyek a célba juttató eszközök készenlétben tartására is vonatkoznak. Az amerikai F-16-osok mellett ilyen rendeltetésűek a brit és a német „Tornadó”-k.

Moszkva katonai sajtója ezek kapcsán gyakorta ír az atomsorompó-szerződés megsértéséről. A NATO részéről viszont azt hangoztatják, hogy amerikai atomfegyverek Európában tartása a felelősség megosztásának egyik formája, amelyet a tagál-

lamok fenntartás nélkül támogatnak. Erősödik ezzel a konzultációk folyamata, egy-szersmind a transzatlanti kapcsolatrendszer.

Belgiumban, egy olyan országban, amely már korán és végérvényesen lemondott az atomfegyverről és csatlakozott az atomsorompó-szerződéshez, atomháború ellenes szervezetek zarándoklatot szerveztek a NATO és főképp az Egyesült Államok által ellenőrzött Kleine Brogel atomtámaszponthoz és az „ügyeleti látogatás” során szerzett értesüléseik alapján bíralták tíz atombomba tárolását a támaszpont alatti bunkerben. Elszórtan persze utalás történik arra is, hogy az Egyesült Államok az Európában hagyott atomfegyvereket alku tárgyává kívánja tenni a Moszkvával folytatandó fegyverzetkorlátozási-leszerelési tárgyalásokon. Ez viszont messze túlnyúlik rakéta- és rakétavédelmi válságba sodródott évtizedünkön.

A közelmúltban napvilágot látott becslések még mindig mintegy tízezer csak amerikai nukleáris eszközről szóltak, megemlítve, hogy a 2002 májusában Moszkvában kötött és 2003 júniusában hatályba lépett amerikai–orosz szerződés értelmében 2013. január elsején (!) sem az orosz, sem az amerikai hadászati nukleáris robbanótöltetek száma nem haladhatja meg a 2200-at.

A Stockholmi Nemzetközi Békeutató Intézet (SIPRI) legutóbbi éves összesítésében mintegy százötvenben adta meg az európai kontinensen elhelyezett amerikai B61 típusú atombombák számát.

Tekintélyes pozitív megnyilatkozásokról is szót kell ejteni, jóllehet ezek megelőzték a jelenlegi „neohidegháborús” áramlatokat. Az előljáróban idézett Mohamed al-Baradei, aki immár közel egy évtizede főigazgatója a Nemzetközi Atomenergia-ügynökségnek, 2007. február 15-én Bázelen tartott előadásán „atomhatalmaktól mentes világ” mellett szállt síkra. Elpanaszolta az atomsorompó-szerződés „folyamatos leértékelődését” és – mint utaltunk rá – emlékeztetett arra, hogy a világon jelenleg még mindig 27 ezer nukleáris robbanótöltet van, amelyeknek jelentős hányada fél órán belül bevethető. Figyelmeztetett arra is, hogy több mint száz ország még nem ratifikálta az atomsorompó-szerződésnek azt a pótjegyzőkönyvét, amely szigorúbb fellépést sürget a polgári atomtechnika használatával való visszaélésekkel szemben.

Al-Baradei nem rejtette véka alá, hogy egy olyan világot szeretne, amelyben egyetlen állam sem alapozza hatalmát az atomfegyverekre. Rámutatott, hogy a széleskörű bizonytalanság és egyenlőtlenség fokozza az atomfegyverek továbbterjedésének veszélyét. „Minél több az atomfegyver és az atomhatalom, annál nagyobb a veszélye annak, hogy ezek a pusztító fegyverek alkalmazásra is kerülnek” – mutatott rá a NAÜ főigazgatója, óvatosan támogatva azokat a kiemelkedő amerikai személyiségeket, akik vezető szerepet szántak az Egyesült Államoknak egy atomfegyvermentes világ eszméjének megvalósításában.²

Ugyancsak és nem csak atomfegyvermentes Európát, hanem atomfegyvermentes világot szorgalmazott jó egy évvel ezelőtt négy ismert amerikai politikus: Henry Kissinger és Geroge Schultz volt amerikai külügyminiszterek, William Perry volt hadügyminiszter és Sam Nunn, az amerikai szenátus fegyveres erőkkel foglalkozó

2 Neue Zürcher Zeitung, 2007. február 16.

bizottságának egykori elnöke. Már akkor rámutattak, hogy a világ egy új és veszélyes nukleáris korszak küszöbén áll, amely ingatagabb, pszichológiailag zavarosabb és gazdaságilag még költségesebb korszak lesz, mint a hidegháború korszaka. Korántsem bizonyos – fűzték hozzá közegük mentalitását tükrözve –, hogy az Egyesült Államok képes sikeresen feltámasztani a „kölcsonösen szavatolt megsemmisítés” koncepcióját, amikor világszerte nő a potenciális nukleáris ellenfelek száma és drámai módon megnőhet az atomfegyverek bevetésének kockázata. Az atomfegyverek világméretű felszámolása érdekében éppen az atomhatalmaknak kellene konkrét lépéseket tenniük, egyebek között az olyan regionális konfliktusok megoldására, amelyek új atomhatalmak porondra lépéséhez szolgáltatóknak ürügyet.³

Londoni dilemma a nukleáris erő birtoklásáról

Amikor Hiroshima után Truman amerikai elnök rádióbeszédet mondott, hangsúlyozta, hogy a tudományos eredmények háborús alkalmazásában az Egyesült Államok és Nagy-Britannia 1940-től együttműködött. Atomfegyver-ügyben kifejtette: „Az Egyesült Államokban azok a laboratóriumok és gyárak, amelyekben már megkezdődött az érdemi munka, az ellenfél bombázói számára hozzáférhetetlenek voltak, míg Angliában ezek állandó légitámadásoknak és egy esetleges invázió folyamatos veszélyének voltak kitéve... Ennélfogva Churchill miniszterelnök és Roosevelt elnök megállapodott, hogy célszerű lesz a munkálatokat itt (az Egyesült Államokban) folytatni.”

1952. október 3-án, amikor az első angol atombombát felrobbantották, a nukleáris fegyver előállításában Nagy-Britannia még messze elmaradt az Egyesült Államok mögött. Nassauban 1962 decemberében Washington hozzájárult, hogy öt tengeralattjáró számára Polaris rakétákat szállítsanak Nagy-Britanniának, ha ezek a NATO nukleáris erőinek részévé válnak...

Sir Robert Eden brit külügyminiszter, aki szívesen hivatkozott hazájának nagyhatalmi múltjára, de „európaiságára” is, már 1955 júniusában felvetette a genfi négyhatalmi kormányfői értekezleten egy olyan közép-európai övezet létesítésének gondolatát, amelyben korlátoznak és felügyelet alá vennék a haderőket és fegyverzetet. Vegyes felügyelő csoportok tevékenykednének a Nyugat- és Kelet-Európát elválasztó vonallal szomszédos, meghatározott kiterjedésű térségekben. Az angol terv szerint ilyen övezetek létesítése lehetővé tenné a nemzetközi ellenőrzés korlátozott arányok között való kipróbálását, valamint az övezetben levő hagyományos haderők és fegyverzet csökkentését.

Három évvel később Selwyn Lloyd, az akkori angol külügyminiszter visszatért az „Eden-tervre”, majd Harold Macmillan brit miniszterelnök 1959 február–márciusi moszkvai tárgyalásai során is kitért erre a kérdésre. A háttérben azonban mindig megjelent Bonn, és London visszakozott.

Amerikai elemzések szerint a brit nukleáris haderő a múlt század '80-as éveinek második felében a szovjet ipari bázis 15 százalékának, a Szovjetunió mintegy 21 mil-

3 The Wall Street Journal, 2007. január 4.

lió lakosának elpusztítására volt képes. Tény viszont, hogy a francia „force de frappe” pusztító-képességét két évtizeddel ezelőtt 38 millió emberélet kioltására és a szovjet ipar felének elpusztítására becsülték elégségesnek.

Meglehetősen lehangoló mozzanat, hogy a mostani London két évtizeden belül nem kíván búcsút mondani nukleáris fegyvereinek. Tony Blair brit kormányfő 2006 december elején közrebocsátott „Fehér Könyvében” a 2025 utáni (!) időpontra is felvázolta a brit nukleáris elrettentés ideológiáját és eszköztárát. A brit atom-tengeralattjárók „teljes műveleti függetlenségét” több ízben hangoztatta Blair, hozzátéve, hogy a „kizárólagos” ellenőrzés 2024-ig London kezében marad.

Nagy-Britannia, arra hivatkozva, hogy Anglia kis területű ország, eleve lemondott a szárazföldi telepítésű interkontinentális ballisztikus rakétákról, azok kritikus sebezhetősége miatt. (Egy területileg kis ország védhetetlen akár az atombombázással szemben, nem tudja ésszerűen széttelepíteni sebezhető célpontjait, nincs kellő területi mélysége a légvédelemhez sem.)

Kézenfekvő a kérdés, hogy múlik-e a szigetországon Európa atomfegyvermentes kontinenssé tétele, amikor európai atomhatalomként nincs az európai „szárazföldön” atomfegyvere?

Franciaország atomstratégiai filozófiája külön eszmefuttatás tárgya lesz, itt a brit-francia „atomrokonság” néhány kuriózuma kívánczik megemlítsére a hidegháborús korszak záró-szakaszából. Tudnivaló, hogy 1990-ben Franciaország és Nagy-Britannia volt a két nyugat-európai nagyhatalom, amely nukleáris elrettentő erővel rendelkezett, függetlenül az észak-atlanti tömbtől. Milyen tanácsokat és milyen figyelemztetést kapott London és Párizs a hidegháború alkonyán a németektől?

„Minimális elrettentés Anglia és Franciaország atomfegyvereivel” cím alatt merész, némileg kioktató, sőt célzatos fejtegetést közölt az Europäische Wehrkunde 1990 nyarán. Szembeötlött a cikknek az a megjegyzése, hogy Nyugat-Európában „mindig kétségek voltak az amerikai védőernyővel szemben”, és a brit, illetve a francia atomhaderő életre hívása reagálás volt az „amerikai hitelvesztésre”. „Párizs és London a tengeralattjárókra alapozott atomrakétákkal döntő részt vállalt a nyugat-európai elrettentésből. Mindkettő a Németországhoz való földrajzi közelsége, az Európához fűződő szoros gazdasági és politikai kapcsolataik, nemkülönben tekintélyes csapatkontingensnek németországi állomásoztatása kapcsán közvetlenül érintve van minden Európán belüli konfliktussal, és ez az érintettség atomfegyvertárakra is vonatkozik” – volt olvasható a német hadtudományi folyóiratban.⁴

1992 ellentmondásos év volt Anglia számára olyan értelemben, hogy januárban még elhatárolódott az amerikai–orosz atomleszerelési bejelentésektől, mondván, hogy a maga részéről csak az elrettentő erő „abszolút minimumával” rendelkezik, júniusban viszont már tudatta a világgal: megsemmisítésre kerülnek azok az angol harcászati atom-robbanótöltetek, amelyeket vízfelszíni hadihajókra, a haditengerészeti légierő repülőgépeire, valamint a légierő tengeri őrzőrepülőgépeire telepítettek.

Továbbmenve, 1998. június 18-án azt lehetett olvasni a The Guardianban, hogy a brit kormány „etikai indítékokból” és „leszerelési példamutatásként” csökkenteni

4 Europäische Wehrkunde (WWR), 8/90.

szándékozik a Royal Navy tengeralattjáróin elhelyezett atom-robbanótöltetű rakéták számát, visszavonja megrendelését hét amerikai gyártmányú Trident rakétára.

Előzőleg, 1998. április 1-jétől atomfegyver nélkül maradt a RAF, a brit királyi légierő, minthogy a munkáspárt választási programjának megfelelően arzenáljából kivonták az atombombákat, amelyeket még 1966-ban rendszeresítettek Tornado gépek számára.

Az egyik mérvadó moszkvai ellenzéki lap, a Nyezaviszimaja Gazeta 1998 nyarán Nagy-Britannia védelmi érdekeit taglaló cikket közölt az angol hadügyminiszter tollából. George Robertson egészen meglepő záradékú írásában hangsúlyozta: „Meg fogjuk tartani a Trident rakétákat, ugyanakkor szorgalmazni fogjuk a nukleáris fegyverzet kölcsönös, kiegyensúlyozott és ellenőrizhető csökkentésére irányuló többoldalú tárgyalásokat, végső célként szem előtt tartva a teljes atomleszerelést.”⁵

Robertson azidőtájt egy másik megnyilatkozásával is meglepte a világot: „Olyan feltételek megteremtése kerül napirendre, amelyek között egyetlen állam sem ítéli úgy, hogy atomfegyverekre van szüksége biztonságának szavatolásához. Az európai biztonság lényeges javulása az utóbbi években azt mutatta, hogy ez nem megvalósíthatatlan cél” – hangzott a hivatalos London állásfoglalása majdnem egy évtizeddel ezelőtt.

1999-re, pontosabban az év végére alig 200-ra csökkent az angol atom-robbanótöltetek száma, így feleannyi töltete maradt a szigetországnak, mint Franciaországnak és Kínának, töredékrésze az amerikai vagy az orosz készleteknek. A „Trident” tengeralattjárókon 96 helyett 48 töltet maradt, a világóceánokon egy időpontban csak egy „Trident” járőrözött, a többiek kikötőkben „pihentek”. A rakétaindítási parancsot néhány napos kivárási-készenléti időszaknak kellett megelőznie, kizárva valamilyen elhamarkodott „azonnali indítás” lehetőségét.

Évtizedünk második fele némileg lelohasztotta, pontosabban kétértelművé tette Anglia fegyverzetkorlátozási erőfeszítéseit. Még kormányfőként Tony Blair 2006. december 4-én egyszerre ígérte a brit nukleáris „csapásmérő erő” korszerűsítését és csökkentését. A hivatkozási alap amerikai mintára a megbízhatatlan államok aknamunkája és az államilag támogatott terrorizmus volt, ami „oktalan és veszélyes döntéssé” tenné London lemondását a nukleáris elrettentő erő birtoklásáról.

Blair bejelentette – nem túl elhamarkodottan –, hogy a brit haderők rendelkezésére álló atom-robbanótöltetek számát 2020-ig egyötödével, azaz 200-ról 160-ra csökkentik, a flottánál pedig négy helyett csak három rakétás tengeralattjáró marad.

2008 elején London ismét biztató ígérettel jelentkezett. Az új brit kormányfő, Gordon Brown január 21-én Delhiben, az indiai kereskedelmi kamarában kijelentette: országa ott lesz annak a kampánynak az élvonalában, amely az atomhatalmak nukleáris leszerelését szorgalmazza, hogy elejét vegye újabb államok atomfegyverhez jutásának, végső fokon pedig egyengesse az utat az atomfegyvermentes világ felé. Két héttel később, február 4-én a genfi leszerelési tárgyaló fórumon Des Browne brit védelmi miniszter az öt „deklarált” atomhatalom új koncepciójú tárgyalását szorgalmazta egy olyan egyezmény kimunkálása érdekében, amelynek végrehajtása

5 Nyezaviszimaja Gazeta, 1998. augusztus 6.

megmutatná a nukleáris eszközökkel nem rendelkező országoknak, hogy az atomhatalmak „visszavonhatatlan lépéseket tesznek az atomleszerelés megvalósítására”.

Barrow-in-Furness hajógyárában 2007. június 10-én bocsátották vízre a több mint egy évtizede első új angol atomhajtóműves tengeralattjárót, az „Astute”-ot, amely még az idén a Royal Navy egy „idősebb” tengeralattjáróját lesz hivatott felváltani. Tizenöt évvel ezelőtt ugyaninnen került ki a „Trident” bűvárhajó-négyes első példánya. A 2007-es elképzelések szerint az új tengeralattjárónak is lehet akár három „testvérkéje”, mindegyik atom-robbanótöltetek célbajuttatására alkalmas, több ezer kilométer hatótávolságú rakétákkal...

2008 januárja Dél-Európában ünnepélyes epizóddal jelezte, hogy a kontinens atomfegyver-mentesítése nem merült teljesen feledésbe. Az Egyesült Államok bezárta atomhajtóműves tengeralattjáróinak a La Maddalena olaszországi szigetcsoporthoz tartozó Santo Stefano nevű szigetén még 1972-ben létesített támaszpontját. A csillagos-sávós lobogót félezer meghívott vendég jelenlétében ünnepélyesen vonták le január 25-én.

Franciaország atomelrettentési eszköztára

1960. február 13-án, tehát közel fél évszázaddal ezelőtt, kora reggel fülsiketítő robbanás törte meg a Szahara csendjét: Reggane térségében Franciaország kipróbálta első „atomszerkezetét”. De Gaulle elnök táviratot küldött Guillaume tábornoknak, a kísérlet vezetőjének: „Hurrá Franciaország! Ma reggeltől még erősebb és még büszkébb lesz!”

Miután a francia nemzetgyűlés elutasította az „európai védelmi közösséget”, 1954 végén a Mendes-France kormány hozott döntést a francia nukleáris csapásmérő erő felfejlesztésére. A Szovjetunió – vélekedtek Párizsban – egyre inkább olyan helyzetben van, hogy megsemmisítő válaszcsepásban részesítheti az Egyesült Államokat, így kérdésessé vált Washington korábbi, feltétlen nukleáris elkötelezettsége Nyugat-Európa mellett. Ilyen körülmények között egy francia atomhaderő erősítheti a NATO „elrettentési potenciálját”, egyben hozzájárulhat a szövetségben belül a „döntési központok” számának növeléséhez...

Pierre Gallois tábornok, mérvadó francia teoretikus 1962 december elején a Newsweeknek adott nyilatkozatában jelezte, hogy Franciaország mindaddig nem hajlandó megegyezni az atomfegyver-kísérletek betiltásáról, amíg nem lesz annyi atomfegyvere, mint az atomhatalmak bármelyikének...

Ha Franciaországról volt szó, Európa azonos véleményen volt: Jacques Chiracig bezárólag az Ötödik Köztársaság valamennyi elnöke azzal az igénnyel lépett fel, hogy a nemzetközi parketten megőrzi a francia nemzet nagyságát és függetlenségét. A nagyság ismerve a világméretű befolyás, valamint a nemzeti döntőképeséggel párosult szuverenitás. Mindkettő nagymértékben érinti a „Grande Nation” biztonságának kérdéseit. Ennek a biztonságnak központi eleme lett a „nemzeti elrettentés”, eszköze a „force de dissuasion”, amelynek kiépítését Charles de Gaulle az 1950-es évek végén rendelte el és az amerikai ellenállás dacára meg is valósította.

A kelet-nyugati szembenállás idején Franciaország a „gyengék az erősek ellen” formulával jelzett stratégia alapján viszonylag kicsiny, de eléggé tekintélyes atompo-

tenciállal kívánta a lehetséges agresszort olyan nagyságrendű károk lehetőségével szembesíteni, amelyek elrettentették a támadástól. Párizs nyomatékosan hangsúlyozta, hogy nem hadviselési, hanem fékentartási eszköztárról van szó. Ez a doktrína az 1989–90-es fejlemények után is érvényben maradt, sőt megerősítést nyert az 1994-es Fehér Könyvvel, amelynek négy hadászati funkcióra való utalása egészen a közelmúltig hatályban volt a következő megfogalmazásban: *a francia állampolgárok védelme, a fegyveres erő kivetítése az államhatáron túl, a válságok megelőzése és a nukleáris elrettentés.*

2006 elején, a francia államelnök egyik beszéde után (Ile Longue) olyan benyomás támadt, hogy az elrettentést illetően módosult a francia katonai doktrína: a „gyengék az erősek ellen” elvet, amely a hidegháború szellemét idézte, felváltotta az „erős a gonosszal szemben” elv, egy olyan korszak termékeként, amikor terjed az atomfegyver és kevésbé megbízható rendszerek is megpróbálnak tömegpusztító fegyverekre szert tenni. Louis Gautier, a francia szocialisták stratégiai felelőse sietett lerögzíteni: az elnöki megnyilatkozás megerősítette azt az elvet, amely Franciaország-szerre nagy elfogadottságnak örvend, nevezetesen, hogy a francia nukleáris fegyverek kizárólag elrettentési és nem „hadászati” fegyverek.

A francia fegyveres erők korszerűsítésének 1998 és 2000 között megerősített programja, amely az M51-es óceáni rakétákat hordozó tengeralattjárók négyesének megépítését, a Rafale gépekre tervezett ASMP rakéta hadrendbe állítását irányozta elő, Gautier szerint a francia csapásmérő erőt változékonyabbá, sokoldalúbbá tette, az alkalmazkodóbb doktrína többféle forgatókönyvet irányzott elő azokkal az államokkal szemben, amelyek tömegpusztító fegyverekre tettek, tesznek szert, akár a jövőben is.

Louis Gautier ugyanakkor figyelmeztetett: Chirac elnök beszéde kétértelműséget vitt a terrorista veszély kérdésébe, szétzilálta a doktrínát. „Az atomfegyver – mutatott rá – hasznavehetetlen a terrorizmus elleni harcban, a terrorizmus éppen a katonai megfontolások szétzilálására törekszik. Senki nem gondolhat komolyan nukleáris válaszcsepásokra merényletek után, legyenek azok akár olyan súlyosak, mint amilyenek szeptember 11-én érték az amerikaiakat, akik gondolni sem mertek ilyesmire. A »terrorista államok« kategória óvatosságra int. Olyan benyomás támadhatna, hogy Franciaország átveszi a »lator országok« amerikai terminológiáját” – figyelmeztetett írásában a józanul nacionalista francia elemző.⁶

Ami Franciaország atomelrettentési eszköztárát illeti, az óceáni és légi összetevőre tagolódik. Atom-robbanótöltetű M45 típusú rakétákat hordoz négy atomhajtóműves tengeralattjáró: az „ifjabb” generációhoz tartozó Le Triomphant, Le Téméraire és a Le Vigilant, valamint az „idősebb” L’Inflexible, amelynek funkcióit 2010-ben a már M51 típusú rakétákkal felszerelt Le Terrible veszi át. Az M45-ösnél nagyobb találati pontosságú és nagyobb hatótávolságú (6000–8000 km) M51-es interkontinentális ballisztikus rakéta különböző hatóerejű 1–6 atom-robbanótöltet célba-juttatására lesz alkalmas.

A légi összetevő kettős: a légierő három Mirage 2000 N repülőgép-százada és a haditengerészet Etendard gépei alkotják, ez utóbbiakat a Charles-de-Gaulle repülő-

6 Le Monde, 2006. január 24.

gép-hordozó fedélzetén helyezték le. Mindkét géptípushoz ASMP rakétákat rendszerezítettek.

Franciaországnak új elnöke van, aki jelöltként elkötelezte magát mind egy határozott „európaiság”, mind egy szélesebb, ambiciózusabb atomstratégia mellett.

„Külpolitikai programját körvonalazva a francia elnökjelölt, Nicolas Sarkozy a francia atomelrettetés bővítését szorgalmazta” – ezzel a mondattal vezette fel a svájci Neue Zürcher Zeitung tavaly a francia politikus 2007. február 28-ai beszédének ismertetését, amelyben Sarkozy hangsúlyt tett Európa nagyobb autonómiájára Amerikával szemben, követelte, hogy Amerika engedjen nagyobb szabadságot Franciaországnak és Európának az Egyesült Államok iránti barátsága, de véleményeltérései hangoztatásában is. Az Elysée várományosa a védelmi politikát Franciaország függetlensége eszközének nevezte, prioritást ígért a francia atomelrettetés politikai és technikai hitelessége megőrzésének. „Franciaország létérdekei, amelyeknek semmi bevétele atomcsapást válthatna ki – mondotta –, egyre növekvő mértékben kapcsolódnak a szomszédos és baráti országok biztonságához. A francia atombiztosíték ezért megvitatás tárgya lehet annak a kérdésnek a kapcsán, hogy még pontosítandó feltételek mellett nem kell-e kiterjeszteni ezt a biztosítékot Franciaország határain túlra, európai szomszédaink javára.”

Az önérzetes északkeleti szomszéd gúnyos reagálása nem váratott magára.

A német Der Spiegel „lelkesítő elgondolásként” említette az új francia államfőnek azt a kijelentését, hogy az országa által birtokolt „nukleáris védernyő” a szomszédokat is oltalmazza és ez így van jól. „A németek most már eltöprenghetnek, hogy politikai részvényesei is legyenek a francia nukleáris arzenálnak” – állt a cikkben, amelynek szerzői megjegyzték, hogy a német kancellár és külügyminisztere nem jutott szóhoz. Utalva arra, hogy Németországban tabu az atombombákért való társfelelősség, emlékeztettek rá, hogy Jacques Chirac tizenkét évvel korábban már óvatosan előállt ezzel a gondolattal, de hamar rájött, hogy ennek semmi értelme.⁷

Sárkozy múlt februári programbeszédében egyértelműen síkraszállt a második francia repülőgép-hordozó megépítése mellett, de mindjárt hozzáfűzte, hogy ez nem történhet „európai kapcsolatrendszerben”. Átvéve a NATO világméretű szerepvállalásának már korábbi francia elutasítását, nemkívánatosnak nevezte, hogy az az ENSZ-nek konkurencia legyen.⁸

Két hónappal hivatalba lépése után az új francia államfő első katonai szemleútja a Brest közelében fekvő Longue szigetre vezetett, ahol a francia atomhajtóműves rakétás tengeralattjárók „parkolnak”. Nicolas Sarkozy minden szükséges eszközt megígért 2007. július 13-án arra az esetre, ha veszélybe kerülnének Franciaország „létérdekei”, beleértve „az atomtűz meggyújtását”. A Le Monde a vizitről beszámolván utalt arra, hogy „becslések szerint” Franciaország 200–300 atom-robbanótöltettel rendelkezik, emlékeztetett Sarkozy egy korábbi állásfoglalására, miszerint a francia elrettetés a „ráfördítés-hatékonyság” optimalizálásának szabályára épül, továbbá, hogy „helyére kívánja tenni” az atomfegyver-alkalmazási doktrínát.

7 Der Spiegel, 38/2007. S. 28.

8 Neue Zürcher Zeitung, 2007. március 1.

Lényegében ezt a komplex felfogást tolmácsolta az új francia védelmi miniszter, Hervé Morin is, aki 2007. szeptember 12-én Toulouse-ban deklarálta: „Franciaországnak meg kell őriznie döntési önállóságát és olyan katonai hatalomnak kell maradnia, amely a katonai képességek teljes állományával rendelkezik.”

* * *

Beígért és némi óvatos derűlátásra ösztönzést adó – igaz, nem európai – záró-mozzanatként annyit, hogy nem kontinentális, hanem szubkontinentális szinten Közép-Ázsia is megelőzte Európát az atomfegyver-mentesség vonalán. Kazahsztán, Kirgizia, Tádzsikisztán, Türkmenia és Üzbegisztán államfői 2006. szeptember 8-án a kazahsztáni Szemipalatyinszkban szerződést írtak alá a közép-ázsiai atomfegyvermentes övezet intézményesítéséről. (Az orosz határtól 50 kilométerre levő Szemipalatyinszk volt valamikor a szovjet kísérleti atomrobbantások egyik színhelye.)

Miután Mongólia 1992-ben atomfegyvermentes országnak nyilvánította magát, Iszlám Karimov üzbég elnök 1993-ban javasolta először Közép-Ázsia atomfegyvermentessé nyilvánítását. Az öthatalmi szerződés az országok egész területére és légtérére is vonatkozik. Rendelkezéseinek végrehajtását a bécsi Nemzetközi Atomenergia-ügynökség ellenőrzi.

Másik – második – záró-mozzanatként annyit, hogy tisztázottabb lehetne az euró-atlanti térségre vonatkozólag a NATO-tag atomhatalmakra konkretizálva a „nemzeti” és a „koalíciós” atompotenciál és döntéshozatali mechanizmus viszonya, a deklarált atomelrettentési függetlenség és a feltételezett szövetségi atomelrettentési együtt-cselekvési kötelezettség viszonya regionális érdekeltérések és fenyegetettségi különbségek esetén. „Titokzatos” háttérrel sejtet, hogy sem Brüsszelben, sem Washingtonban, sem Párizsban, sem Londonban nem egyértelműsítik a válaszokat a következő kérdésekre:

- az Egyesült Államok nukleáris fegyvertára milyen értelemben és milyen mértékben NATO-atomfegyvertár?
- van-e integrált NATO-atomarzenál?
- NATO-alárendeltségű-e a brit és a francia nukleáris fegyverzet, vagy van-e tényleges alkalmazási önállósága, milyen esetben és milyen mértékben?
- van-e valamely NATO-tagállamnak „vétó-joga” valamely NATO-tag atomhatalom nem kollektív döntés alapján eszközölt atomcsapásával – akár megelőző atomcsapásával – szemben?
- tekinthető-e egy amerikai, egy brit, egy francia „elrettentés” kollektív „NATO-elrettentésnek”?
- mi a minősítése egy NATO-atomhatalom terrorizmus-ellenes atomfegyveralkalmazásának, ha ez a terrorizmus nem kollektívan az egész tömböt veszélyezteti?

Tucatnyi hasonló kérdést lehetne felvetni akár európai, akár egyéb regionális-kontinentális vészhelyzet kapcsán, de minthogy ilyen kérdések felvetése ellen kiforrott koalíciós tapintat szól, indokolt nemcsak az amerikai, hanem a brit és a francia nukleáris potenciállal és alkalmazási feltételrendszerrel – itt is megengedhető határok között – legalább „virtuálisan” foglalkozni.